

Tone Rački

Ljubljana

STRIP IN OTROŠKA USTVARJALNOST

Narava stripa je taka, da ga je težko vključiti v okvir estetske vzgoje, kakršno poznamo. Učitelji so brez ustrezne izobrazbe ne le o stripu, ampak tudi o vseh ostalih medijih množične kulture. Stripa pa ne moremo ustrezno vrednotiti in ga predstaviti brez upoštevanja njegovega mesta in vloge v sodobni množični kulturi. Po drugi strani pa nastaja dilema, kako ga vključiti v šolski predmetnik. Učni program je tak, da so posamezni predmeti strogo ločeni in jih učitelji podajajo kot neodvisne celote. Tak pristop se kaže kot zgrešen še posebej pri stripu. Eni menijo, da je strip literarna oblika in ga je treba obravnavati pri literarni vzgoji, drugi pa so mišljenja, da spada v likovni pouk. V prvi in drugi varianti nastajajo težave. Učitelji slovenskega jezika bi obravnavali predvsem pripovedni in tekstovni del stripa. Oboje pri večini stripov ne vzdrži primerjave z literarnimi deli. Tako bi prej ali slej prišli do sklepa o manjvrednosti stripovske oblike izražanja. Likovniki pa pozornost posvečajo predvsem grafičnim kvaliteta posameznih sličic in strani kot likovni celoti. Obremenjeni z likovno ali literarno izobrazbo učitelji težko sprejemajo strip kot samostojen medij. To je glavna ovira, ki jo bo treba premagati, preden bo strip lahko enakovredno zastopan v šolskem programu, bodisi v sklopu tega ali onega predmeta.

Pri nas je bilo do sedaj nekaj poskusov, da bi strip vključili v šolo. V ta namen so bili organizirani seminarji o sodobnih množičnih medijih, med njimi je bil zastopan tudi strip. Nekaj seminarjev je bilo posvečenih izključno stripu. Namenjeni so bili učiteljem likovnega pouka na osnovnih šolah. Učitelji so pokazali veliko zanimanja za tovrstne seminarje in pripravljenost prenašati dobljeno znanje v šolski program. Na več šolah že obravnavajo pri likovnem pouku, kot eno izmed tem, tudi strip.

V okviru seminarjev je bila na eni ljubljanski in eni podeželski šoli izvedena manjša anketa, katere rezultati naj bi dali okvirno oceno, koliko otroci berejo stripe, kaj berejo in kakšen je njihov odnos do stripa. Za anketo sta bili uporabljeni dve obliki: krajši vprašalnik in risanje stripa na določeno temo.

Rezultati niso pokazali bistvenih razlik med mestom in podeželjem. Zanimivo je, da na podeželju berejo stripe več kot v mestu. Verjetno zato, ker je tam drugih oblik razvedrila manj. Le sedemnajst odstotkov otrok redno bere stripe, fantje več kot dekleta. Večinoma berejo zaradi razvedrila, naslednji razlog pa je identifikacija z junaki stripov. Le eden od 258 anketiranih bere stripe zato, ker imajo malo teksta. To vprašanje je bilo postavljeno predvsem zato, da bi preverili mnenje nekaterih pedagogov, po katerem stripi privlačijo pred-

vsem s svojimi kratkimi besedili in s tem podpirajo lenobo do branja. Izkazalo se je, da so v zmoti, najbrž zato, ker dobesedno razumejo izraz »brati strip,« ne pa v stripovskem smislu. Učenci seveda berejo in poznajo vse, kar je pri nas na voljo. Pokazali pa so skromno vedenje o stripu, saj večkrat ne ločijo niti med slikanico in stripom. Strip jim je sinonim za plažo. Navajali so kot strip vse, kar jim v šoli odsvetujejo brati (kriminalke, dr. romane itd.). Imen ustvarjalcev stripov seveda ne poznajo, ker jim pridejo v roke le anonimni, serijski stripi. Največkrat je bil omenjen W. Disney, kar je dezinformacija sama po sebi, ki jo je lansiral Disney sam, saj večina ljudi misli, da je on avtor filmov in stripov, ki se prodajajo pod njegovim imenom. Med avtorji stripov pa so našli mesto tudi Karl May, Mark Twain in ČGP Delo.

Kar deset odstotkov anketirancev je izjavilo, da ne berejo stripov. Ta rezultat pa ni povsem zanesljiv. Veliko listov s tem odgovorom je bilo neveljavnih, ker so na ostala vprašanja odgovorili in se izkazali kot poznavalci stripov. V teh primerih gre verjetno za negativen vpliv odsvetovanja, oziroma prepovedovanja branja stripov. Otroci kljub temu berejo, vendar to tajijo. Do podobnih rezultatov so prišli tudi nekateri sociologi, predvsem v Ameriki, ko so ugotovili, koliko izobražencev bere stripe, pa tega niso pripravljeni priznati.

Ob anketi so učenci tudi risali strip na določeno temo. Pred tem jim ni bilo posredovano nikakršno znanje o stripu. Rezultati so plod njihovega spontanega poznavanja. Pokazali so, da povsem obvladajo govorico stripa, saj so nekateri prišli celo do povsem izvirnih stripovskih rešitev. Ta način izražanja jim je izredno blizu, poleg izvirnih vizualnih rešitev so pokazali tudi izredno literarno domišljijo, kakršno verjetno le redko pokažejo v literarnih spisih. Zanimivo je, da sploh niso oponašali stripovskih manir ne v risbi ne v zgodbi, glede na to, katere stripe berejo, pa tudi ne v uporabi stripovskih izraznih sredstev.

Tema, ki jim je bila naložena, je bila izbrana tako, da ni dovoljevala asociacij na stripovsko pustolovščino, hkrati pa je dovoljevala dinamičen prikaz dogodka. Dogajanje je bilo namenoma postavljeno v domače kraje, na cesto Rovte — Žiri, kar je izključilo eksotiko. Tema sama (avtomobilska nesreča) pa je omejila humoristični pristop.

Izbrali smo suhoparno časopisno vest o prometni nesreči:

NI SPELJAL OVINKA

Včeraj ob 5.10 se je na cesti Rovte — Žiri prevrnil osebni avtomobil KR 394-44. Zaradi prevelike hitrosti ga je na nepreglednem ovinku zaneslo s ceste in se je prevračal 11 m po pobočju.

Voznik je bil pri nesreči ranjen in so ga prepeljali v bolnišnico.

Učitelj je to notico prebral, naloga otrok pa je bila, da dogodek prikažejo v stripu. Pričakovati je bilo, da bodo dogajanje le razčlenili na več zaporednih faz, vendar so opisani dogodek uporabili v večini primerov le za izhodišče, jedro ali zaključek zgodbe, ki so si jo izmislili. Iskali so razlog, zakaj je prišlo do nesreče. Večinoma je bil kriv alkohol in se zgodbe začnejo v gostilni. Vendar se ne zadovoljujejo s tem, da se voznik napije in gre v avto. Dogajanje v gostilni je podrobno prikazano. Deček iz 6. razreda je na primer svoj strip pričel tako:

Voznik Fonz se ustavi v gostilni in pije: »Vinski bratci — hik — še enega Micka!«

V gostilno pride Janez Pretepač, Mickin mož, in pravi: »Dvoriš, dvo-riš, Fonz!«

Fonz: »Ne, ne, nakupujem...« in misli: »Zdaj sem pa v škripcih!« Janez Pretepač odide.

Fonz: »Micka moja, daj poljubčka!«

Micka: »Pa menda ne tukaj?«

Nato sta v drugem prostoru: Micka naga, Fonz v gatah, radio na ves glas igra TUBI-DON.

Fonz: »Moja Micka zlata!«

Micka: »Fonzi, oj Fonzi!«

Skoz okno gleda Janez Pretepač in si misli: »Tak tako!«

Nato Fonz zleti skozi razbito okno in se odpelje proti Rovtam...

Našli so seveda tudi druge vzroke. Nesreča se pripeti zaradi zapeljive avtoštoparke, zaradi muhe v avtu, otroci nastavijo risalni žebliček na cesto, nesrečo povzroči kolesar, pešec in tako dalje, med drugim tudi primer kriminalke: ne gre za nesrečo, ampak za umor, ali pa se dogajanje odvija na kakem drugem planetu. Pri takih primerih vidimo, da so se nekateri skušali približati stripom, ki jih berejo. V grafičnem smislu pa ni bilo posnemanja, razen v enem primeru, ko so bili liki vzeti iz stripa *Alan Ford*.

Vsebine stripov, ki so jih risali otroci, so presenetljivo realistične, vzete iz vsakdanjega življenja. Dogodke prikazujejo zelo sproščeno, z dobršno mero ironije in grotesknega humorja, kot kaže naslednji primer:

Mož pride pijan domov, žena ga čaka z valjarjem v roki.

Mož: »Žena, hik, doma sem, hik.«

Žena: »Le počakaj, pijanec! Mož pa tak!«

Ga mahne z valjarjem po glavi — RESK BUM —. Valjar se zlomi.

Žena: »Na, pa še to!«

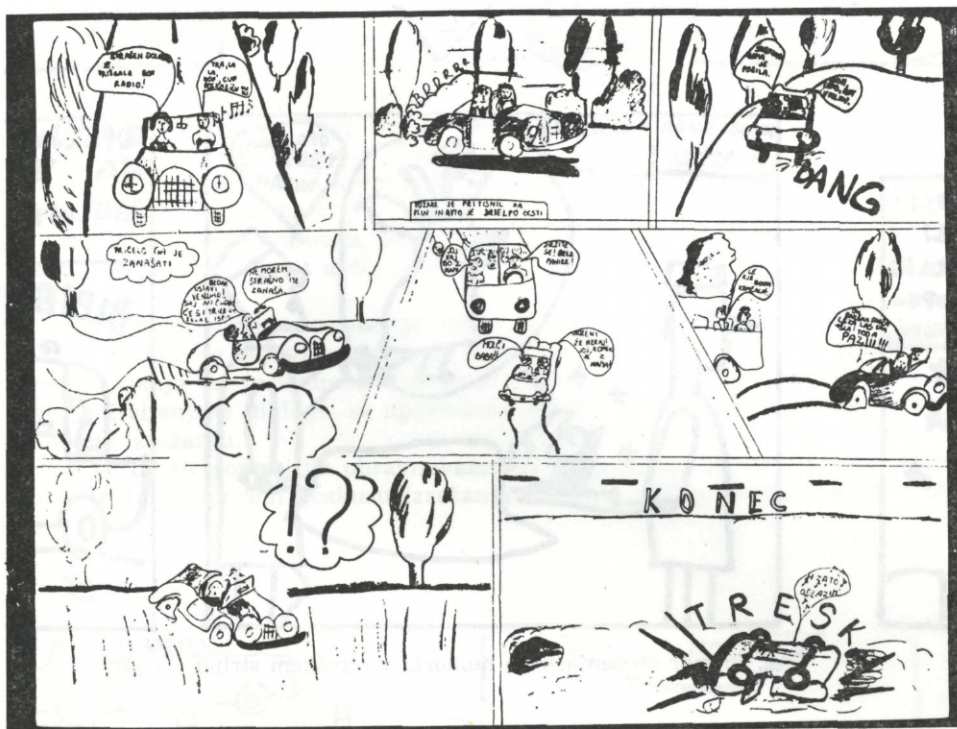
Žena: »Ha, udarci so ga streznili.«

Mož: »Auuuu, boliiii, bolje, da jo popiham.« Gre v garažo.

Mož: »Ha, saj v Žireh stoji še polno gostiln. Kar tja pojdem.«

Družinski prepiri so pogost motiv. Iščejo vzrok, zakaj se je voznik napil, ali pa pride do nesreče zaradi raztresenosti po prepiru doma. Tu se po vsej verjetnosti odražajo razmere, v katerih otroci živijo. S stripovskega stališča pa je zanimivo, kako sugestivno in plastično so jih prikazali. Kaže, da stripovski način izražanja odraščajočemu otroku, ko vstopa v puberteto, zelo ustreza. Na voljo ima neposredno in sugestivno otroško risbo, hkrati pa mora vrsto risb intelektualno razvrstiti v določen red. Obenem se lahko izraža tudi z besedo in vizualiziranim zvokom. Težko je pričakovati, da bi vsebine, ki so jih podali v stripih, enakovredno izrazili v prostem spisu. Kot primer subtilnega prikaza problematike, ki ne more biti tipično otroška, naj ponazori primer iz stripa dečka iz 5. razreda:

»Voznik je bil postopač in je imel ženo ter ljubico. Ko so jima sporočili (za nesrečo) sta obe pomislili na smrt.« Žena ima nad glavo balonček, do polovice črn, v drugi polovici pa mrtvaško glavo. Ljubica pa ima v balončku razpokano srce. Ob ženi sta otroka.

1. Otroški strip, oblikovan v skladno pripovedno in vizualno celoto

Deček (joka): »Kaj bo z atitom?«

Deklica: »Prav mu je!«

Nekega dne ga obe prideta obiskat v bolnico in se »zgori neljubo srečanje«. Žena je narisana neupadljivo in neboljena, ljubica pa seksi in ob njem. Od žene sta ločena s črto. Na naslednji sličici sta narisani žena in ljubica. V sredini med njima je ponesrečenec z dvema obrazoma, z enim obrnjenim proti ženi, z drugim proti ljubici, nad glavo pa ima vprašaj.

Žena pravi: »Kdo pa je to?«

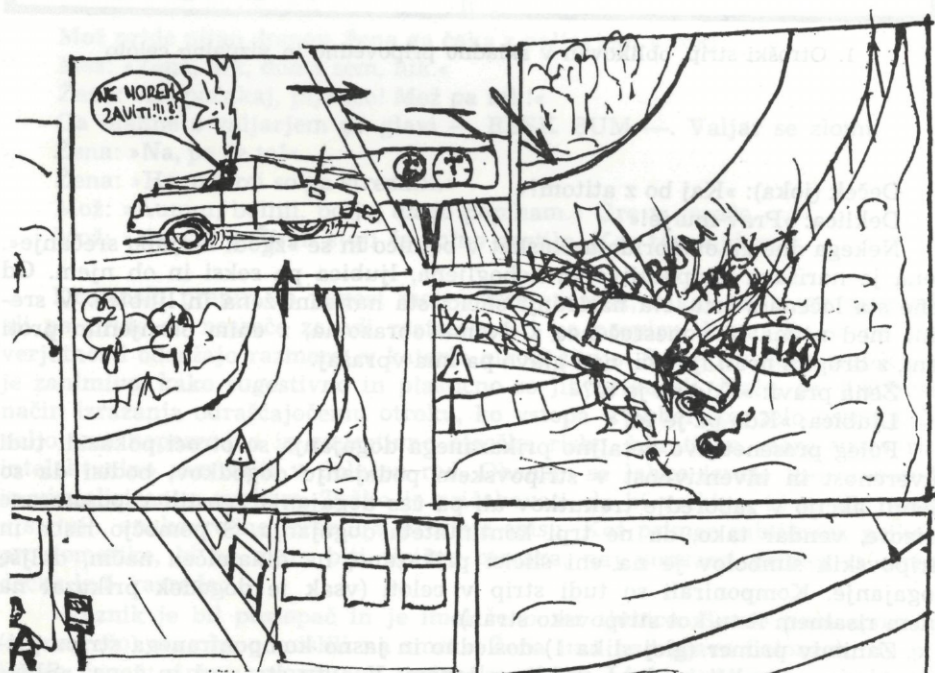
Ljubica: »Kdo pa je to?«

Poleg presenetljivo detaljno prikazanega dogajanja so otroci pokazali tudi suverenost in inventivnost v stripovskem podajanju dogodkov, bodisi da so členili akcijo v zaporedje trenutkov ali pa čas dogajanja zgostili v posamezne prizore, vendar tako, da ne trpi kontinuiteta dogajanja. S pomočjo risbe in stripovskih simbolov je na eni sličici prikazano, na dinamičen način, daljše dogajanje. Komponirali so tudi strip v celoti (vsak je dogodek prikazal na enem risalnem listu kot stripovsko stran).

Zanimiv primer (glej slika 1) dosledno in jasno komponiranega stripa prikazuje na prvi sličici mirno vožnjo z avtom. V avtu sta mož in žena. »Sliši« se glasba iz radia: »Tra la la, hop cup poskočiču fu fu...« Med vožnjo avto-

2. Primer obešnjaškega humora v otroškem stripu

3. Detajl prikazovanja dinamike z montažo prizorov v otroškem stripu

mobilu počí guma in ga začne zanašati. V sredini lista je prikazana krizna situacija, ko nasproti pripelje avtobus. Ta slička je romboidne oblike, kar pomeni, med sicer enakomerno nizanimi kvadrati, močno sugestijo dinamičnosti in napetosti situacije. »Dolgost« takega trenutka je še poudarjena z dialogi:

Potniki v avtobusu: »Joj, kaj bo z nami?«

Šofer avtobusa: »Držite se! Brez panike!«

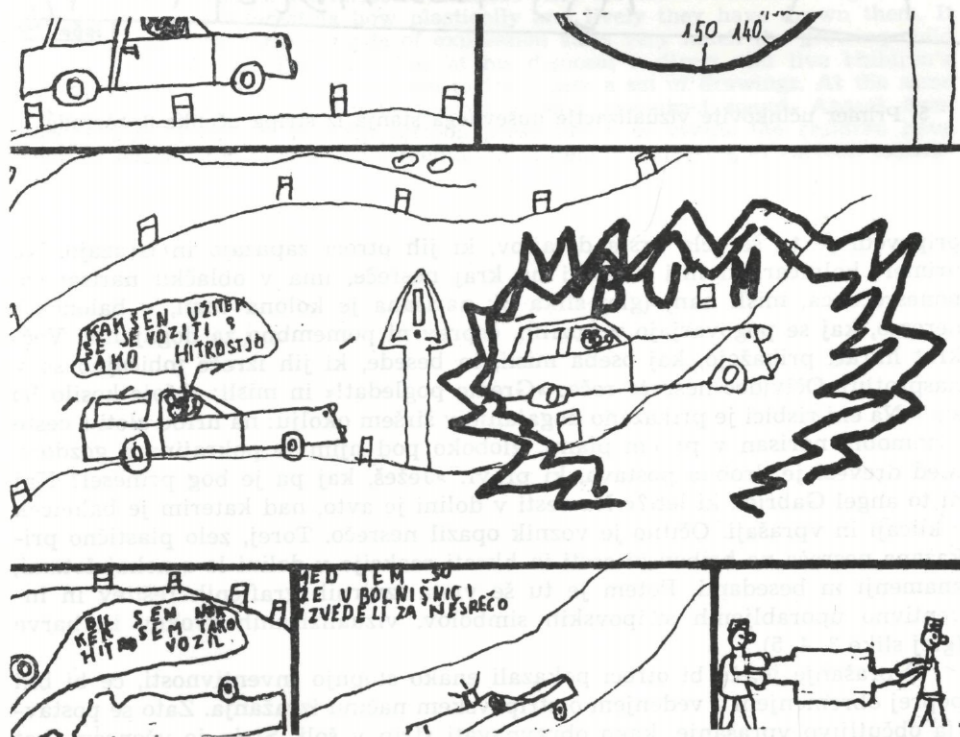
Žena v avtomobilu: »Ukreni že nekaj! Konec je z nama!«

Voznik: »Molči baba!«

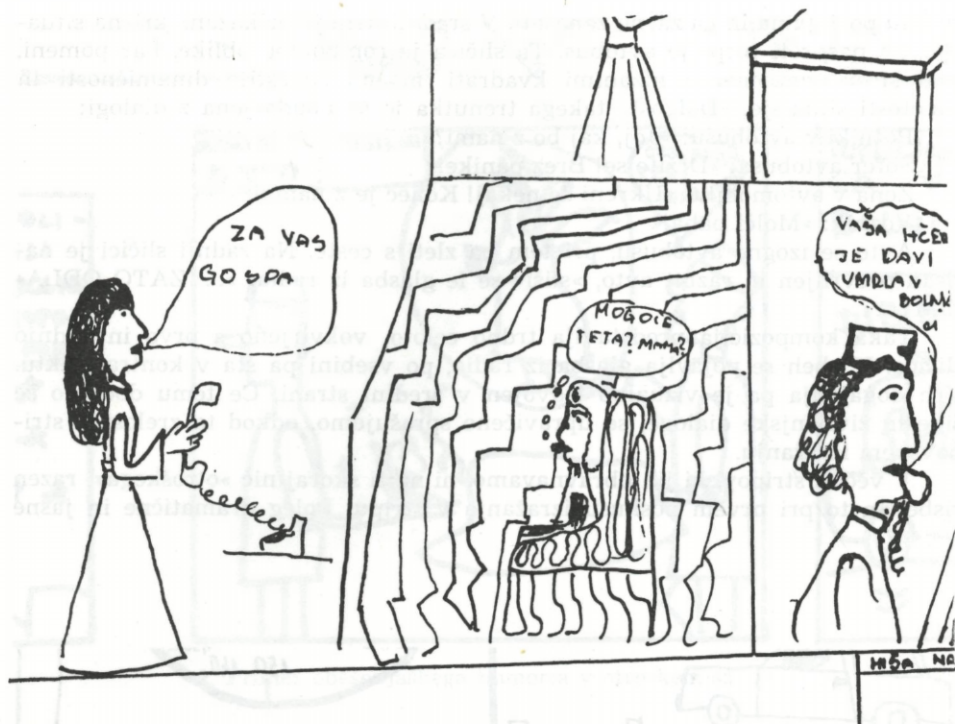
Avto se izogne avtobusu, pri tem pa zleti s ceste. Na zadnji slički je narisán prevrnjen in razbit avto, »sliši« se le glasba iz radia: »...ZATO ODLAZIM...«

Taka kompozicija predstavlja trdno celoto, vokvirjeno s prvo in zadnjo sličico. V obeh se pojavlja glasba iz radia, po vsebini pa sta v kontrapunktu. Vrh dogajanja pa je vizualno izdvojen v sredini strani. Če temu dodamo še žive in življenjske dialoge, se upravičeno sprašujemo, odkod ta zrelost v stripovskem izražanju.

V večini stripov, ki jih obravnavamo, ni najti skoraj nič »otroškega«, razen risbe. In to pri prvem poskusu izražanja v stripu. Poleg dramatične in jasne

4. Učenci so v svojih stripih suvereno uporabljali stripovski način prikazovanja situacij, zvokov in gibanja

5. Primer učinkovite vizualizacije duševnega stanja iz stripa učenke 8. razreda

pripovedi je tu še cela vrsta detajlov, ki jih otroci zapažajo in izražajo. Na primer: bolničar, ki hiti z nosili na kraj nesreče, ima v oblaku narisane ponesrečenca, misli nanj (glej slika 2); narisana je kolona vozil, v balončkih beremo, kaj se pogovarjajo v vozilih, čeprav ni pomembno za dogajanje. Večkrat hkrati prikažejo, kaj oseba misli, in besede, ki jih izreče (običajno so v nasprotju). Očividec nesreče reče: »Gremo pogledat!« in misli: »Moje kosilo bo šlo!« Na eni risbici je prikazano dogajanje v širšem okolju: na hribu zleti s ceste avtomobil, narisani v prvem planu, globoko pod njim je pokrajina z gozdom. Med drevesi je drobna postava, ki pravi: »Ježeš, kaj pa je bog prinesel? Kaj ni to angel Gabriel, ki leti?« Na cesti v dolini je avto, nad katerim je balonček s klicaji in vprašaji. Očitno je voznik opazil nesrečo. Torej, zelo plastično prikazana nesreča na hribovski cesti in hkrati reakcije v dolini le z nekaj črtami, znamenji in besedami. Potem je tu še vrsta izvirnih grafičnih rešitev in inventivno uporabljenih stripovskih simbolov, vizualiziranih zvokov in barve (glej slike 3, 4, 5).

Vprašanje je, če bi otroci pokazali enako stopnjo inventivnosti, če bi bili poprej obremenjeni z vedenjem o stripovskem načinu izražanja. Zato se postavlja občutljivo vprašanje, kako obravnavati strip v šoli. Strip je učencem, kot način izražanja, očitno blizu in ga poznajo. To spontano poznavanje je treba vsekakor ohraniti, najti pa je treba način, da bodo učenci svoje spontano pozna-

vanje postopoma prenesli v zavestno dojemanje. Ker se strip šele pripravlja na vstop v šolo, je v tej fazi mogoče dovolj, da je prisoten in upoštevan kot oblika izražanja. Sčasoma pa bo treba izoblikovati vajenice in metodične enote, ki bodo učencem strip približale in predstavile.

Summary

Strip cartoon is entering school with difficulty. In spite of the fact that pupils read strip cartoons a lot, the school avoids this issue. The main reason for this are deep rooted prejudices and also the lack of knowing of this media on the part of the teachers. No serious research has been made on the attitude of the youth towards the strip cartoon. We tried to bridge this gap by a seminar on strip cartoon for the teachers of arts in elementary schools. On this seminar we have gained certain experiences. With a questionnaire and test drawing of the strip cartoon we have gained a better view into the child's understanding of strip cartoon.

The pupils were drawing a strip cartoon on a certain theme. They have shown that they entirely master the language of strip cartoon and some of them even found really original solutions. The contents of the strip cartoon drawn by the children are surprisingly realistic and taken from every day life. Events are shown in a very frank way with quite a bit of irony and grotesque comedy. The circumstances children live in and observe are reflected in these strip cartoons. From the strip cartoon point of view it is interesting how plastically and lively they have drawn them. It seems that the strip cartoon mode of expression suits very much the growing child entering into puberty. The child has at his disposal a direct and live children's drawing and he has to put into certain logical order a set of drawings. At the same time he can express himself with the words and visualized sound. Apart from sovernty and inventions in strip cartoon presentation of events the children have shown an exceptional feeling for presentation of details and using of cartoon expression means.